

Ο Εχθρός του Γ. Χειμωνά

(σε όψεις τρεις)

*Η ζωή μας και το σπίτι μας ολόκληρο
κι όλες μας οι ιστορίες λέγονται Αγλαΐα.
Γ. Χειμωνάς, Οι Χτίστες*

Ο λόγος του Γιώργου Χειμωνά είναι εκ φύσεως πολεμικός. Γι' αυτό αντιμετωπίζει ανέκαθεν κρύφιος εχθρούς. Συνήθως όσοι τον επαινούν. Ο Εχθρός του Χειμωνά, τον περιγράφει, τον διαβάσει ως (ε)ξωτικό και τον κρίνει *ολιγογράφο* και *αν-ιστόρητο*. Ο Εχθρός του Χειμωνά λησμονά τις τρεις όψεις του. Πίσω από τις τρεις όψεις θα βρείτε κρυμμένο του Χειμωνά τον εχθρό –αλλά μπορεί και τον δικό σας.

1. Το Απερίγραπτο

Αισθάνομαι ότι με ελάχιστες εξαιρέσεις, ή πιο σωστά, με ελάχιστες παραγράφους που εξαιρούνται από τον κανόνα, οι αναφορές –λιγότερο ή περισσότερο κριτικές– στο έργο του Χειμωνά παρουσιάζουν μια δυσάρεστη *ομοιότητα* στις περιγραφές ή αναλύσεις τους. Να μην εξηγήσω πώς γίνεται αυτό. Δεν χρειάζομαι να πείσω. Όποιος διαβάσει, διαβάσει. Θα επιμείνω μόνο στην περιγραφή του φαινομένου· έχω την αίσθηση πώς ό,τι έχει γραφεί για να τον εξηγήσει επιστρέφει με ασφάλεια στον εαυτό του. Όποιος μιλά για τον Χειμωνά *σκεπάζει* τον Χειμωνά. Κάθε εξηγητική ή μη ομιλία για το έργο του βρίσκεται εξ ορισμού στα *όρια* της επικοινωνίας μαζί του. Ο Χειμωνάς αποτυπώνει –ας επαναλάβουμε κι εμείς την κοινοτοπία, αλλά με κάποια πειρακτική διάθεση– το άρρητο. Ή τουλάχιστον αυτό επιχειρεί να αποτυπώσει. Γι' αυτό γνοιάζεται· όλα τα άλλα, αφορούν όλα τα άλλα. Κάθε κριτική ρήση που σπεύδει να τον ενσωματώσει στην όποια ρητή τάξη πραγμάτων αστοχεί αυτομάτως ως προς την υπόρρητη αταξία του “αυτιστικού” του σύμπαντος: στην *απερίγραπτη* ταυτότητά του. Αυτή είναι η μία όψη.

2. Το Παραβατικό

Στην Ελλάδα δεν γνωρίζουμε να διαβάζουμε Χειμωνά. Κι όποιος διαβάσει ή, ακόμα χειρότερα, *γράφει* Χειμωνά, καταδικάζεται επίσης στο να μην διαβάζεται. Και πώς θα μπορούσε να γίνει αλλιώς, εφόσον τα τελευταία σαράντα χρόνια, από τον *Πεισίστρατο* του εξήντα έως τον Θάνατο της Γερτρούδης του δυο χιλιάδες, ό,τι γράφεται ως Κανόνας στην χώρα μας ούτε γράφεται ούτε ασφαλώς διαβάζεται κατά τον τρόπο του Χειμωνά. Εφόσον μάλιστα ό,τι και παλαιότεν γράφτηκε *κατά τον δικό του τρόπο*, πάντοτε *ως άλλο* διαβάστηκε.

“Μειχτό πλην νόμιμο” το είδος του Χειμωνά, όπως θα μετέφραζε ο Πολυλάς τον Σολωμό, είδος πολλά οχληρό στον εκάστοτε Κανόνα. Ο Χειμωνάς γράφει κατά τον τρόπο των ποιητών που δεν είναι ποιητές διότι “πεζολογούν” –προσφιλής έκφραση του Σεφέρη, που κι αυτός δεν ήταν μικρότερος πεζολόγος, ούτε λιγότερο υπήκοος του μειχτού πλην νομίμου είδους της λογοτεχνίας.

Παλαιόθεν λοιπόν υπάρχουν Χειμωνάδες: διαβάστε τη *Γυναίκα της Ζάκυθος* κατά τον τρόπο που το έργο αυτό ικετεύει, λησμονήστε τον Σολωμό των διδασκάλων και διαβάστε τη *Γυναίκα* κατά τον τρόπο του Χειμωνά, σαν να είναι εκείνη μια Αγλαΐα και αυτός ο Ιερομόναχος Διονύσιος· πως παίζουμε στην μουσική ένα κομμάτι σε άλλη κλίμακα ή με άλλο κλειδί και αλλάζει εντελώς ο ήχος και η απόλαυση. Η *Γυναίκα της Ζάκυθος*, που οι φιλόλογοι συρρίκνωσαν για ευκολία τους σε σάτιρα της σολωμικής συγκυρίας, είναι το αρχέτυπο του μειχτού είδους στο οποίο φοίτησε και πρόκοψε ο Χειμωνάς.

Ο Χειμωνάς δεν υπήρξε μόνος ή μοναχικός των Ελληνικών μας γραμμάτων όπως είθισται να επαναλαμβάνεται με αφόρητη ευκολία. Μόνοι είναι αυτοί που απομονώνουν τους προγόνους από τον απόγονο. Υπάρχει μια μακριά, καίτοι δαιδαλώδης σειρά, εξίσου “μοναχικών” που ξεκινάει από τον Σολωμό και φθάνει στον Χειμωνά: Μακρυγιάννης, Κάλβος, Μητσάκης, Βιζυηνός, Ροΐδης, Παπαδιαμάντης, Ροδοκανάκης, Χατζόπουλος, Σκαρίμπας, Αξιώτη, Πεντζίκης, Πολίτης, Σεφέρης, Εμπειρικός, Εγγονόπουλος, Αλεξάνδρου, Καχτίσης, Γονατάς... ιδού, ελλειπής στην καταγραφή της, πλην, ζώσα παράδοση “πεζολόγων” ποιητών και ποιητικών πεζογράφων, όλοι του μειχτού είδους υπήκοοι πιστοί –για να μην έρθω σε άλλον, εξίσου μακρύ κατάλογο, συγχρόνων μας και νεωτέρων.

Υπάρχουν αυτοί και έτσι υπάρχει αυτός και τούμπαλιν. Ο αναγνώστης που αδυνατεί να λησμονήσει εαυτόν στον παράδεισο αυτής της ελληνικής *παραβατικής* γραφής δεν μπορεί να διαβάσει τον Χειμωνά. Μπορεί ίσως να τον ταξινομήσει σε κάποιο σκοτεινό πεδίο της συνείδησής του. Απαιτεί όμως γενναιότητα να διαβάσεις τους παραβατικούς ως *παραβατικούς*, τουτέστιν ως *αυτό που είναι* και όχι ως *αφασική φαντασμαγορία*. Πιστεύω ακράδαντα ότι ο Χειμωνάς έγραφε “στρατευμένος” στον ίδιο σκοπό που έγραφε και ο Σεφέρης και κάμποσοι άλλοι: μήπως και αξιωθεί αυτός εδώ, ο βαυκαλισμένος και απατημένος από τον δυτικό ψευδορεαλισμό, αυτός ο *αδιάβαστος* λαός, να διαβάσει καταδυόμενος στο μεγάλο ποτάμι της ελεύθερης γλώσσας όπου πρώτος βαφτίστηκε ο Σολωμός. Να διαβάσει ελεύθερος από είδη, κατηγορίες και στενές ιστορίες ανθρωπάκων και ηρώων. Να διαβάσει, ήγουν να χαθεί με πίστη Μυστική, στα δυο τρία πράγματα που ταλανίζουν την εθνική ψυχή από γεννήσεως του τόπου: στη φύση με το άγριο φως· στον εμφύλιο σπαραγμό· στο ένα ομοούσιο και τριαδικό Σώμα με την άγρια παιδικότητα, την αβυσσαλέα θηλυκότητα, τον αυτοκτόνο ανδρισμό –αιωνόβια κίνητρα και τα τρία, της Ιστορίας και της Γλώσσας του τόπου. Και αυτή είναι η δεύτερη όψη.

3. Το Παλίμψηστο

Σε κάθε παράγραφο, καμμιά φορά σε κάθε φράση, αλλά και όποτε ο λόγος εκλύει ονόματα τόπων, ανθρώπων και μύθων, το ανοίκειο κείμενο του Χειμωνά διασπείρει αθορύβως, με την ευχέρεια Δημιουργού του σύμπαντος, αυτόχθονες ιστορίες, μύθους, ήθη, Ιστορίας θρύψαλλα, μικρές πλην

πολύτιμες ζωές, ήτοι με δυο λόγια: εμπεριέχει στα βιβλιάρια που παρέδωσε, ως δραστικό feuilleton του σύμμεικτου πολιτισμού μας, ως *παλίμνηστο* της τραυματισμένης κουλτούρας μας, μια εν προόδω μυθιστορία, η οποία, από την αρχή της έως το τέλος, από τα “πρόσωπα” έως τα “καθέκαστα”, συνοψίζει το μικρό ελληνικό σύμπαν, *in vitro*. Ο Χειμωνάς υπήρξε πρωτίστως φυσιοδίφης ιατρός. Τα βιβλία του είναι στατιστικές καταγεγραμμένων συμπτωμάτων του πολιτισμού μας. Ως Έλληνες αναγνωρίζουμε εύκολα τα σημάδια, ως Έλληνες δυσκολευόμαστε να διαβάσουμε Ιστορία πίσω από τα σημάδια. Κλείνουμε τα βιβλία του συχνά πυκνά με πίκρα, κάποτε με θυμό, άλλοτε διασκεδάζουμε την αμηχανία ανακοινώνοντας ασυλλόγιστα: *υπήρξε ολιγογράφος*. Ωστόσο υπήρξε ένας τερατώδης πολυλογάς. Κάθε Χειμωνιάτικη φράση διηγείται μια μυστική ιστορία: τόσα ονόματα, τόσες περίπλοκες πλοκές, τόσος πόνος και πόλεμος και θλίψη και έρωτας και όλα τα συστατικά της ανθρώπινης μοίρας μαγειρεμένα με συνταγή θανάσιμα ελληνική· παραλίγο να ειπώ: τραγική. Είναι αρκετό να διαβάσει κανείς μία φράση του Χειμωνά, μία μόνο φράση. Όποια και να είναι. Εφόσον κάθε φράση του προσεύχεται στην προηγούμενη· απ’ αυτήν αντλεί και σ’ αυτήν εξαντλείται. *Έτσι ώστε όλο του το έργο να είναι μία φράση*. Όλη του τη ζωή αυτήν τη Φράση. Χρειάζεται μια ζωή γι’ αυτό. Είναι επομένως υπεραρκετό να διαβάσει κανείς μία φράση του Χειμωνά, μία μόνο φράση. Ύστερα μπορεί να δοκιμάσει την αντοχή της κατά τον τρόπο των θρησκευτικών προσευχών. Ύστερα κι άλλη φράση και άλλη έως να φτάσει στη Φράση. *Αυτά τα βιβλία δεν είναι για χόρταση*. Είναι για αργό διάβασμα, πολύ αργό, φτάνει για μια ολόκληρη ζωή. Κι αυτή είναι η τρίτη και έσχατη όψη που ο Εχθρός αποστέρνει.

Περ. *Οδός Πανός*, «Αφιέρωμα στον Γ. Χειμωνά», τ. 109, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2000, σ. 15-18